

Prostorski vidiki gozdarskega načrtovanja - primer Slovenije in Švice

Environmental Aspects of the Forest Planning - Examples of Slovenia and Switzerland

Marko KOVAČ *

Izvleček

Kovač, M.: Prostorski vidiki gozdarskega načrtovanja - primer Slovenije in Švice. Gozdarski vestnik, št. 9/1996. V slovenščini, cit. lit. 14.

Vse večja skrb za ogroženo okolje narekuje oblastem, javnosti in nosilcem dejavnosti v prostoru večje medsebojno povezovanje, ki naj bi pripomoglo k sočasnemu reševanju okoljskih problemov in preprečevanju nezaželenih dogodkov in procesov. Pred novim izzivom se je z novo zakonodajo, sprejeto v l. 1993, znašlo tudi gozdarstvo, ki poslej ne bo obravnavalo samo strogo gozdarskih tem, marveč bo postalo dejavni sooblikovalec slovenske krajine. V tej zvezi so v prispevku nanašani nekateri razmerja med prostorskim in gozdarskim načrtovanjem, kot konkretna primera dežel z različnimi načrtovalskimi konceptoma pa sta prikazani Slovenija in Švica.

Primerjava obsega organiziranost in instrumente gozdarskega načrtovanja, vsebino načrtovanja, organizacijo načrtovanja in postopek potrjevanja načrtov.

Ključne besede: gozdarsko načrtovanje, Slovenija, Švica.

Synopsis

Kovač, M.: Environmental Aspects of the Forest Planning - Examples of Slovenia and Switzerland. Gozdarski vestnik, No. 9/1996. In Slovene, lit. quot. 14.

In order to solve environmental problems simultaneously and to prevent endangered environment from undesirable events and processes a better cooperation between authorities, public and various disciplines is necessary. The launch of a new forest act in 1993 demands from Slovenian forestry not to deal only with forestry themes, but to become an active partner in designing our landscapes. This article therefore deals with two subjects: with general relationships between environmental and forest management planning and with comparison of relatively diverse planning concepts, developed in Slovenia and Switzerland.

The comparison encompasses an organisation and instruments of the forest management planning, the contents of the forest management plans as well as the procedure for preparing and adopting forest management plans.

Key words: forest planning, Slovenia, Switzerland.

1 SPLOŠNO O RAZMERJU MED PROSTORSKIM IN GOZDARSKIM NAČRTOVANJEM

1 GENERAL REMARKS ON THE RELATION BETWEEN SPATIAL AND FORESTRY PLANNING

Definicija "prostorskega" načrtovanja, kljub pogosti rabi tega pojma in njegovih sinonimov (npr. krajinsko načrtovanje, regionalno načrtovanje, ruralno planiranje oziroma ustrezni tuji izrazom landscape planning, regional planning, Landschaftsplanung) v

svetu še ni dorečena. V tem prispevku razumemo "prostorsko" načrtovanje kot proces celostnega usklajevanja človekovih zahtev do lastnega okolja na eni strani in zmogljivosti okolja na drugi. Glede na to, da se z neposrednim načrtovanjem in gospodarjenjem ekosistemov (rab prostora) pravzaprav ukvarjajo številne discipline, kot so kmetijstvo, gozdarstvo, industrija, urbanizem itn., "prostorsko" načrtovanje ni določeno kot samostojno strokovno področje, marveč kot metodično orodje nosilcev načrtovanja in oblasti, s katerim le-ti usklajujejo dejavnosti razvoja države oziroma lokalnih skupnosti in jih usmerjajo na tak način, da samoregulacijske zmogljivosti okolja niso presežene. Rezultat koordiniranega

* Mag. M. K. dipl. inž. gozd., Gozdarski inštitut Slovenije, Večna pot 2, 1000 Ljubljana, SLO

načrtovalskega procesa je prostorski načrt, ki predstavlja usklajeno tekstovno in vizualno sintezo vseh področnih načrtov. Glede na tako pojmovanje v prispevku ne poudarjamo posebej prostorskega načrtovanja niti ne uporabljamo pojma "gozdno-prostorsko" načrtovanje, ki prostorski vidik samo poudarja. Gozd je namreč prostor, ki v devetdesetih letih pokriva 53 % nacionalnega ozemlja (**1995/1), zaradi od nekdanj precejšnjih prostorskih razsežnosti pa je gozdarsko načrtovanje že od samih začetkov urejanja moralo upoštevati ta vidik.

Čeprav ni tega nikoli posebej poudarjalo, je gozdarstvo z več kot stoletno zgodovino načrtovanja (urejanja) gozdnega prostora pomembno prispevalo k razvoju in k delu celostnega prostorskega načrtovanja (Bachmann 1991, prim. Korošec 1978). Do nedavnega predvsem z ohranjanjem gozdov na regionalni ravni in s povečevanjem njihove stabilnosti (povečan lesni volumen, naravno obnavljanje gozdov z rastiščem primernih drevesnih vrstami itn.), v zadnjem času, ko sta tako ogroženost okolja kot osveščenost ljudi vse večja, pa predvsem tako, da poskuša ohraniti in zaščititi vse funkcije gozda.

Odmevnost področnega, v našem primeru gozdarskega načrtovanja, v javnosti nikjer v svetu ni samo odraz strokovnega znanja. Odvisna je še od strokovno-politične organiziranosti držav, od stopenj njihove centralizacije, tradicije načrtovanja, povezav in sodelovanja vseh nosilcev in udeležencev načrtovanja pa tudi od iznajdljivosti/pronikljivosti posameznih strok, ki zastopajo smeri področnega načrtovanja. Odsev množice dejavnikov so različni modeli, ki si jih prizadevajo razviti in uveljaviti različne dežele. V Sloveniji npr. že dve desetletji razvijamo gozdnogospodarsko načrtovanje v območnih in gozdnogospodarskih enotah, ki se vključuje v sistem načrtovanja države in lokalnih skupnosti in samodejno vključuje prostorski vidik. V Avstriji so v dopolnilo klasičnemu urejanju gozdov razvili in uzakonili t.i. "Waldentwicklungsplanung" (BLF 1988), ki je nekakšno gozdarsko načrtovanje z močno poudarjenim prostorskim vidikom in se prvenstveno ukvarja z načrtovanjem funkcij gozda na regionalni ravni, v Švici podoben model kot v Avstriji

še preučujejo (Bachmann 1991, 1995, Bernasconi 1995, BUWAL 1996/1, 1996/2), v severni Ameriki pa ustrezno velikim prostorskim razsežnostim naglo razvijajo krajinsko načrtovanje (landscape management).

Kot primera dokaj različnega gozdarskega načrtovanja sta v prispevku prikazana naš in švicarski model. Primerjava je zanimiva zato, ker se deželi močno razlikujeta po politični ureditvi (Slovenija je tipična centralistična država, Švicarska konfederacija pa je zveza z močno avtonomijo združenih držav oziroma kantonov in občin), ker imata obe dolgo tradicijo gozdarskega načrtovanja in ker sta usmerjeni v ekološko naravnano gospodarjenje z gozdovi.

2 ORGANIZIRANOST IN INSTRUMENTI GOZDARSKEGA NAČRTOVANJA

2 ORGANIZATION AND INSTRUMENTS OF FORESTRY PLANNING

V primerjavi s prejšnjo zakonodajo, v kateri je bilo gozdarsko načrtovanje vpeto v sistem družbenega planiranja, sta nova politična ureditev in nov Zakon o gozdovih (** 1994/1) v gozdarstvo prinesla številne spremembe. Kar zadeva načrtovanje je bistvena novost predvsem v tem, da sta ločeni načrtovalska in izvajalska raven in da za vse gozdove – ne glede na lastništvo – skupaj z lastniki skrbi Zavod za gozdove, ki je državna, neprofitna ustanova. Podlaga za gozdnogospodarsko načrtovanje je Program razvoja gozdov, politični akt, ki se izdelava za raven države, najpomembnejša dejavnika pa sta dva tipa gozdnogospodarskih načrtov, ki se izdelujeta za ravni območnih in gozdnogospodarskih enot.

Gozdnogospodarski načrti so razdeljeni na splošni in posebni prostorski del, ki se sprejemata hkrati. Oba tipa načrtov v principu predstavljata hierarhičen dvoravniški načrtovalski sistem, ki naj bi imel glede na načrtovalsko raven dopolnilno vsebino in različno stopnjo konkretnosti.

Zaradi velike decentralizacije politične moči v švicarski konfederaciji in zaradi razmeroma dolgotrajnega usklajevanja aktov, za to deželo ni mogoče dati celostne slike o dejanskem stanju gozdnogospodarskega načrtovanja. Gozdarsko načrtovanje v Švi-

ci urejajo zvezni (** 1994/2) in kantonalni zakoni o gozdovih. Gospodarjenje z gozdovi je do l. 1991 temeljilo na načrtih za gozdne obrate (Betriebspläne), ki so še danes obvezni samo za javne gozdove (73 %), medtem ko načrtovanje v zelo razparceliranih zasebnih gozdovih (27 %) ni obvezno. Skupna površina urejenih gozdov obsega 62 % vseh nacionalnih gozdov, od javnih je urejenih 80 %, od zasebnih pa le neznatnih 14 % (Bernasconi, Bachmann 1990).

Načrtovanje na višji ravni (überbetriebliche Ebene) na ravni zveze ni bilo obvezujoče, kljub temu pa so ga posamezni kantoni (npr. Waadt) že uvažali. Z novo zvezno zakonodajo se kot obvezujoča uvaja tudi ta raven načrtovanja (Waldentwicklungsplanung), obsegala pa bo lahko enega ali več obratov, okrožij, eno ali več občin, regijo ali kar ves kanton.

3 VSEBINA NAČRTOVANJA 3 PLANNING'S ISSUE

V slovenskem modelu je vsebina gozdnogospodarskega načrtovanja z Zakonom o gozdovih in drugimi zakoni Republike Slovenije v glavnem že predpisana in načrtovalec razen detajlov in metodičnih rešitev pravzaprav ne pušča veliko svobode.

Upošteva različno stopnjo konkretnosti obeh načrtov (območna enota, gospodarska enota) naj bi splošni deli načrtov ob upoštevanju usmeritev iz Programa razvoja gozdov, stanja gozdov, analize preteklega gospodarjenja ter zakonitosti razvoja gozdov ter pridobljenih spoznanj obsegali:

- vrednotenje funkcij gozdov,
- določitev ciljev gospodarjenja z gozdom,
- izbor usmeritev in ukrepov za doseganje ciljev in
- določitev usmeritev za ponovno vzpostavitev ali ohranjanje avtohtone vegetacije.

V prostorske dele načrtov pa naj bi se vključila območja varovalnih gozdov in gozdov s posebnim namenom, ki so kot taka določena z zakonom, določilo pa naj bi se tudi:

- območja gozdov s posebnim namenom s poudarjenimi funkcijami gozda,
- gozdove za sanacijo,

- usmeritve za gozdove s posebnim namenom, za katere se zelo zanimajo lokalne skupnosti,

- usmeritve za ureditvena območja gozdov.

V načrtu gozdnogospodarske enote bo poleg že omenjenega potrebno:

- določiti območja gozda in negozdnih zemljišč, funkcionalno povezanih z gozdom,
- določiti območja, ki so pomembna za ohranitev živali,
- izdelati pregled in zasnovo gozdne infrastrukture in drugih posegov v gozdni prostor.

Ker pa je Zakon o gozdovih v primerjavi z Zakonom o varstvu okolja v podrejenem položaju, se bodo morale v prostorski del načrtov vključiti še vse zahteve, ki izhajajo iz tega zakona, sama gozdarska vsebina pa bo morala biti usklajena z drugimi nosilci načrtovanja v prostoru.

V primerjavi s slovenskimi razmerami je Švicarska zakonodaja veliko manj določilna. Zanj je značilno, da predpisuje samo najmanjšo obvezno vsebino, kot sta npr. opis in analiza razmer v sestojih in prikaz funkcij, sicer pa prepušča vsebino načrtovanja kantonom in lokalnim skupnostim. Kaj vse je zajeto v načrtih je prikazano na dveh primerih, od katerih zadeva prvi vsebino načrta gozdnega obrata, drugi pa vsebino nekoliko bolj krajinskega načrta razvoja gozdov.

Primer 1: Vsebinski načrt za obrat korporacije Lyss (** 1992)

I Analiza stanja

- opis obrata (organizacijska oblika, osebje, delovna in druga materialna sredstva, odprtost s cestami in infrastrukturo, finance, tekoči projekti, bistvene spremembe glede na novo inventurno stanje);
- funkcije gozda (površina gozda, porazdelitev, dosedanje gospodarjenje, analiza razmerja razvojnih faz, izsledki gozdne inventure, ovrednotenje funkcij gozda, zdravstveno stanje gozda in razvojne tendence);
- okolje (okvirne potrebe, spremembe).

II Načrtovanje

- gojitveno načrtovanje (analiza sestojev, posek in raba lesa (etat), pomlajevanje, varstvo narave in krajine, varstvo okolja);
- okolijske strategije (splošna izhodišča,

informacije za javnost, koordinacija konfliktov (situacij);

- organizacijsko-finančni del (organizacija, osebje, materialna sredstva, finance).

III Kontrola

- kontrola (splošna izhodišča, vodenje obrata, analiza trajnosti, opazovanje okolja, izvedba kontrole in statistika);
- končne določbe.

Primer 2: Vsebina za načrt razvoja gozdov – Irchel (***1995/2)

I Načrtovalski del

- razvojni pogledi (model, temelji gospodarjenja, tipi gospodarjenja; gozdovi brez posebnega pomena, gozdovi z visokim varovalnim pomenom);
- funkcije gozda (peš in jezdne poti, vedute, posebni prostori za počitek, gozdna rastišča z naravovarstvenim pomenom, gozdne jase, površine s starim drevjem, gozdni rezervati, vodozaščitena območja, varstvo pred poškodbami zaradi divjadi);
- koordinacija pri razreševanju konfliktov (trajne gozdne jase, škode zaradi divjadi, naravovarstveni predpisi).

II Podlage

- danosti (kolesarske, peš in jezdne poti, gozdna rastišča z naravovarstvenim pomenom, odredbe o varstvu, vodozaščitena območja);
- temeljne informacije (liste konzultiranih in uporabljenih podlag).

III Poročilo

- splošna izhodišča;
- organizacija načrtovanja;
- izsledki;
- zaključki.

Priloga (delovna skupina, karte posebnih objektov, karte konfliktov, ...)

Kot kažeta primera je v primerjavi z našimi načrti razlika med zasnovama zelo velika. Medtem ko je naš načrt za gospodarsko enoto bolj splošen, je švicarski načrt za gozdni obrat (samo gozdna površina) v resnici zelo podroben gospodarski načrt. Poleg gozdarske vsebine, ki je v celoti oprta na analizo rastišč, sestojev (gospodarskih razredov ne poznajo) in izsledkov ene izmed variant gozdne inventure, vsebuje na-

črt še podrobno razčlenjena ekonomski in finančni del, ki sta enako kot razvoj sestojev izpostavljena kontroli.

Načrt razvoja gozdov oziroma načrt višje načrtovalske ravni pa je v primerjavi z našo zasnovo veliko bolj splošen in pravzaprav ne obravnava klasičnih gozdarskih tem, kot sta npr. analiza sestojev in oblikovanje strategij za gospodarjenje s sestojnimi tipi, ampak predvsem problematiko gozdnega okolja in javnih interesov. V povezavi z načrti obratov predstavljajo načrti razvoja gozdov (Waldentwicklungspläne) povezavo z razvojnimi načrti kantonov (Richtpläne) in prostorskimi načrti občin (Nutzungspläne), pri čemer je najpomembnejši del načrtovanje funkcij gozda, ki se odvija na ravni obratov (prim. Pfister, Dürstein, Iseli, Weiler 1992). Glede funkcij gozda velja pripomniti še to, da je funkcija gozda v švicarskem urejanju definirana drugače kot pri nas ali npr. v Avstriji, saj se za gozd s funkcijo šteje le tista površina, ki je – glede na to, da opravlja določeno vlogo – načrtovana z neposrednimi zahtevami prebivalstva oziroma nosilcev načrtovanja in gospodarjenja.

4 ORGANIZACIJA NAČRTOVANJA IN POTRJEVANJE GOZDNOGOSPODARSKIH NAČRTOV

4 PLANNING'S ORGANIZATION AND THE CONFIRMING OF FOREST MANAGEMENT PLANS

Bistvena razlika med slovenskim in švicarskim načinom je v samem poteku načrtovanja. Za naše razmere je značilno, da gozdarstvo v sodelovanju z drugimi panojami pripravi osnutek načrtov, v katerega niso vključeni niti lastniki gozdov niti javnost (*** 1994/1). Šele ob javni razgrnitvi načrtov je mogoče le-te tudi javno vrednotiti in izraziti pomisleke in pripombe, ki se po razgrnitvi še enkrat obravnavajo in po potrebi vključijo v načrt.

Nasprotno pa je v Švici zvezna odredba o gozdovih iz l. 1992 (*** 1994/2) zelo določilna in nedvoumno zahteva, da so kantoni dolžni skrbeti za načrtovanje gozdov na višji ravni na tak način, da je prebivalstvo obveščeno o ciljih in poteku načrtovanja, da lahko sodeluje pri reševanju vprašanj in

da ima vpogled v načrtovanje. Rezultat organizacijsko sicer bolj zapletenega postopka načrtovanja, ki se kaže v tesnem sodelovanju vseh udeležencev načrtovanja (javnosti, lastnikov, strokovne skupine), je sočasno usklajevanje zahtev in odpravljanje konfliktnih situacij v skladu z reko, da je "ideja, katere del si sam" laže sprejeta in bolj spoštovana od tiste, "ki prihaja s strani drugih".

5 NAMESTO SKLEPA

5 INSTEAD OF A CONCLUSION

Slovensko gozdarstvo je močno vpeto v sistem celostnega prostorskega načrtovanja, ki naj bi se hkrati odvijalo na več ravneh. Prav iz tega razloga tako pri nas kot v Švici ni moglo (kot npr. v Avstriji) priti do oblikovanja povsem samostojnega gozdarskega prostorskega načrtovanja, marveč je bil sprejet model sočasnega načrtovanja vseh dejavnosti v prostoru. Tak načrtovalski model pa bo v naši praksi težko izvedljiv. V prvi vrsti zaradi pomanjkanja tradicije načrtovanja (gozdarstvo ni takšen primer), zaradi slabe povezanosti načrtovalskih skupin, ki pripravljajo usklajene področne načrte, zaradi neenake stopnje razvoja posameznih strok na področju načrtovanja in varstva okolja, pomanjkljivih podatkovnih virov, slabe organizacije dela, pomanjkanja finančnih sredstev in nenazadnje zaradi izjemno slabe koordinacije oblasti.

Slovensko gozdarstvo je z novim Zakonom o gozdovih tudi po sili razmer stopilo na pot celostnega gozdarskega načrtovanja in je še vprašanje časa, kako bo uspešno. V primerjavi s Slovenijo imajo namreč druge dežele srednje Evrope veliko enostavnejše sisteme načrtovanja, ki se v praksi uresničujejo prek načrtov gozdnih obratov, v regionalne načrte pa v skladu s počasnim hitenjem vključujejo relativno enostavne, vendar preverjene vsebine.

Kot primer razvoja celostnega gozdarskega načrtovanja navedimo, da je bil nov zvezni švicarski zakon o gozdovih sprejet l. 1991. Do danes je kantonalne zakone sprejela približno polovica kantonov, razvoj metod za kartiranje funkcij gozda je v teku od

l. 1982, projekt FLAM, ki vsebuje več modulov, kot npr. načrtovanje funkcij gozda, informatiko, urejanje gozdov itn., teče od leta 1992, prvi načrti razvoja gozdov so bili narejeni konec osemdesetih let, nekoliko več pa v zadnjih treh letih, kljub vsemu storjenemu pa je po mnenju švicarskih kolegov še vse v gibanju. Kako bo pri nas, bo bržkone pokazal čas.

LITERATURA

1. Bachmann, P. 1991. Forstliche Planung und Raumplanung. Schweiz. Z. Forstwes. 142, 3, s. 179-184.
2. Bachmann, P. 1995. Grundsätze bei der Realisierung forstlicher Planungskonzepte. Schweiz. Z. Forstwes. 146, 10, s. 769-776.
3. Bernasconi, A., Bachmann, P. 1990. Stand und Entwicklung der Forsteinrichtung in den Kantonen. Schweiz. Z. Forstwes. 141, 12, s. 973-987.
4. Bernasconi, A. 1995. Forstlicher Planung auf überbetrieblicher Ebene. Schweiz. Z. Forstwes. 146, 10, s. 777-785.
5. BLF. 1988. Richtlinien über Inhalt und Ausgestaltung des Waldentwicklungsplanes. Bundesministerium für Land und Forstwirtschaft, Wien, 44 s.
6. BUWAL 1996/1. Neue Wege der forstlichen Planung. Bundesamt für Umwelt, Wald und Landschaft, Bern, 32 s.
7. BUWAL 1996/2. Fallbeispiele zur überbetrieblichen forstlichen Planung/Exemples concrets de planification forestière à grande échelle. Bundesamt für Umwelt, Wald und Landschaft, Bern, 77 s.
8. Korošec, B. 1978. Slovenski prostor v času in projekciji. Geodetski zavod SR Slovenije, Ljubljana, 298 s.
9. Pfister, F., Dürrstein, H., Iseli, R., Weiler, P.S. 1992. Leitfaden zur Waldfunktionenplanung. Professur für Forsteinrichtung und Waldwachstum an der ETH Zürich, tipkopis, 31 s.
10. *** 1992. Betriebsplan über die Waldungen der Personawaldkorporation Lyss. Bearbeitet aufgrund der Aufnahmen von 1992. Forstinspektion Mittelland, Bern.
11. *** 1994/1. Zakon o gozdovih s komentarjem. Gozdarska založba, Ljubljana, 43 s.
12. *** 1994/2. Wald und forstlicher Pflanzenschutz. Info-SR.
13. *** 1995/1. Program razvoja gozdov v Sloveniji. Vlada republike Slovenije, Ljubljana, 25 s., tipkopis.
14. *** 1995/2. Waldentwicklungsplan (WEP) Irchel. Exemplar für die Vorprüfung. Kanton Zürich, Kreisforstamt IV, 45 s.